

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Hrvatski zavod za knjižničarstvo
Matična djelatnost za visokoškolske i specijalne knjižnice
Dr. sc. Zagorka Majstorović, knjižničarska savjetnica

Analiza stanja specijalnih knjižnica u Republici Hrvatskoj¹

Specijalne knjižnice, ovisno o svom osnivaču, mogu biti knjižnice državnih tijela, bolničke/medicinske knjižnice, knjižnice stručnih i znanstvenih ustanova i udruga (stručne udruge i znanstvena društva), knjižnice u gospodarstvu (industriji i trgovini), knjižnice u medijima i vjerskim zajednicama i slično.²

Upisnik Ministarstva kulture donosi podatke za 121 specijalnu knjižnicu,³ a prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske za 2010.⁴ obrađeni su podaci za 162 specijalne knjižnice koje čine 9% od ukupno 1.731 statistički obrađenih knjižnica. U specijalnim knjižnicama zaposleno je 227 knjižničnih djelatnika, što čini 6% ukupno zaposlenog knjižničnog osoblja u svim vrstama knjižnica (3.972).

Od trideset instituta u Republici Hrvatskoj, dva instituta nemaju knjižnicu, a u ostalim institutima zaposleno je 36 knjižničnih djelatnika.⁵ Bolničkih knjižnica je u Republici Hrvatskoj 24⁶. Dvije knjižnice nemaju knjižničnog osoblja, a u njima je ukupno zaposlen 31 knjižnični djelatnik. Institutske i bolničke knjižnice uključene su u korištenje informacijskih izvora/baza podataka koje putem nacionalne licence za cijelu RH osigurava MZOS.

U Republici Hrvatskoj djeluje 145 muzeja. Većina muzeja ima knjižnicu, ali ne i knjižnično osoblje. Što se tiče dostupnosti knjižnice korisnicima, neke su otvorene za javnost, neke su dostupne samo stručnjacima, a druge samo djelatnicima muzeje ili uopće nisu dostupne. U muzejskim knjižnicama zadaću voditelja obavlja 29 knjižničnih djelatnika te 55 drugih stručnih djelatnika (uglavnom kustosa) dok 61 muzej, ako i ima knjižnicu, nema voditelja knjižnice.

U Republici Hrvatskoj djeluje 19 arhiva. Većina arhiva ima knjižnicu, ali samo njih 5 zapošljava knjižnično osoblje. Knjižnice su većinom otvorene za javnost i/ili su dostupne samo stručnjacima. U arhivskim knjižnicama zaposleno je 6 knjižničnih djelatnika i/ili arhivista koji u knjižnicama rade dio radnog vremena.

Problemi u radu specijalnih knjižnica u Hrvatskoj proizlaze iz statusa specijalnih knjižnica u matičnim ustanovama, potrebe da prijedloge strateških dokumenta usvaja više ministarstava te zastarjelih standarda. Iako je većina specijalnih knjižnica u okviru javnih ustanova, one su nedostupne širokom krugu korisnika, a vidljivost njihovih fondova moguća je ukoliko knjižnice imaju elektroničke

¹ Budući da su skrb o kulturnom dobru na području svoje nadležnosti sveučilišne matične knjižnice dužne provoditi u suradnji sa savjetnicom za baštinske zbirke/knjižnice u Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo, u ovu analizu nisu uključeni podaci o baštinskim knjižnicama/zbirkama. Oni se sustavno prikupljaju i bit će uključeni u upisnik baštinskih zbirki pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

² Standardi za specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj (nacrt), članak 1, stavak 4.

³ Ukupan broj specijalnih knjižnica treba se umanjiti za knjižnice visokih učilišta koje su upisane i kao visokoškolske i kao specijalne knjižnice.

⁴ Priopćenje Državnog zavoda za statistiku. Zagreb, 30 studenog 2011., broj 8.3.6.

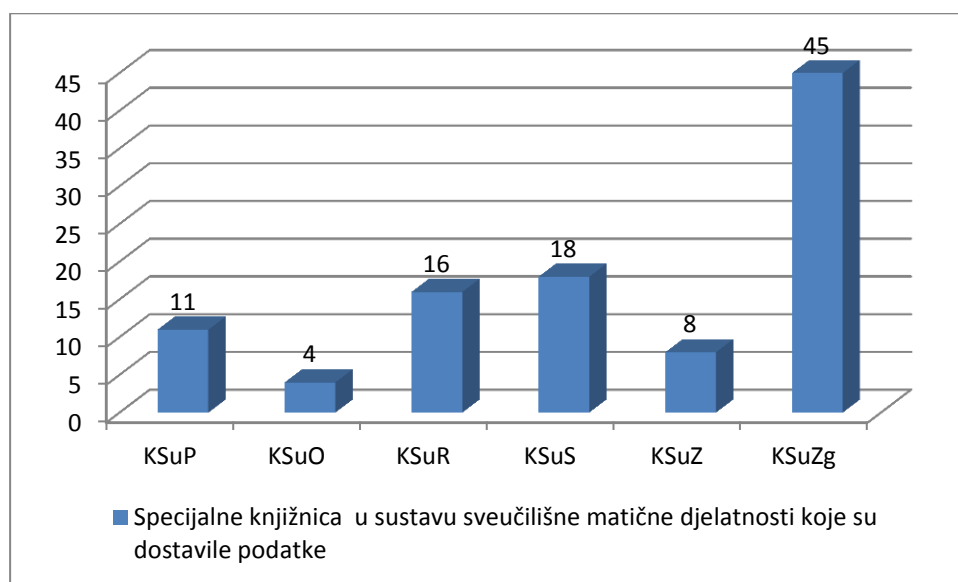
⁵ Knjižnice u institutima imaju uglavnom jednog do tri zaposlena djelatnika, osim Instituta Ruđer Bošković koji ima zaposlenih 10 stručnih knjižničarskih djelatnika od kojih je jedan djelatnik zaposlen samo dio radnog vremena.

⁶ Iz bolničkih knjižnica su izuzete središnje medicinske knjižnice pri medicinskim fakultetima u RH.

kataloge. Važeći *Standardi za specijalne knjižnice* donijeti su 1993.,⁷ a novi *Standardi za specijalne knjižnice* trenutno su u postupku usvajanja.

U svibnju 2011. provedeno je anketno istraživanje⁸ o statusu i položaju specijalnih knjižnica i knjižničara u specijalnim knjižnicama. Od 106 anketiranih specijalnih knjižnica na anketu je odgovorilo njih 80 (76%). Analiza je pokazala sljedeće rezultate: knjižnice su rijetko samostalne ustrojbene jedinice u ustanovi i u njima radi veliki broj osoba koje nisu knjižničari (39%); u statutima gotovo 50% ustanova ne spominje se knjižnica; u samo 32% knjižnica omogućeno je stručno i/ili znanstveno napredovanje knjižničarskog osoblja. Opći je zaključak da odnos matičnih ustanova prema knjižnicama nije zadovoljavajući.

Anketi, koju su provele sveučilišne matične knjižnice godinu dana kasnije (lipanj 2012.) odazvale su se 102 specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj koje su u sustavu matične djelatnosti sveučilišnih knjižnica (Grafikon 1).

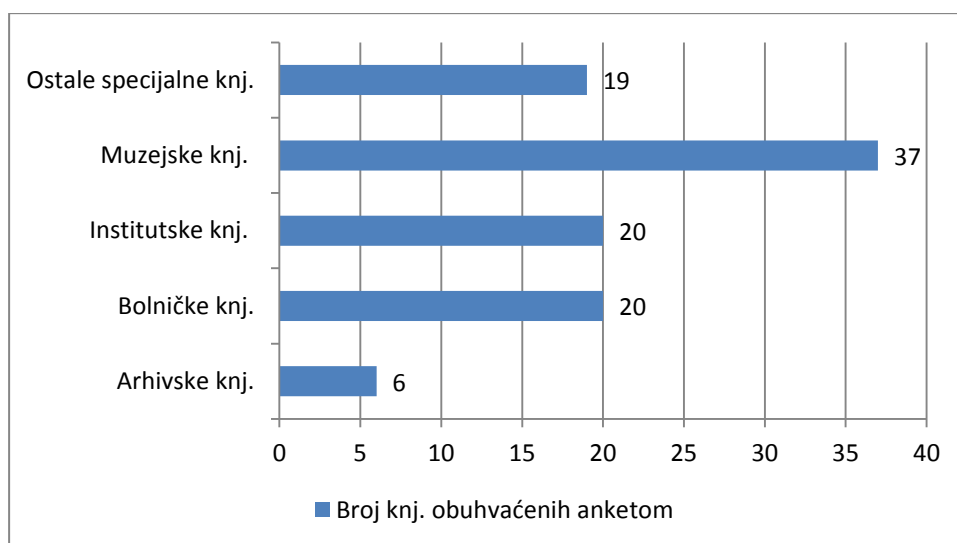

Grafikon 1.: Broj specijalnih knjižnica u sustavu sveučilišne matične djelatnosti koje su dostavile podatke

Knjižnice koje su dostavile podatke sveučilišnim matičnim knjižnicama prema vrsti knjižnica su: 6 arhivskih, 20 institutskih, 37 muzejskih, 20 bolničkih i 19 ostalih specijalnih knjižnica (Grafikon 2.).

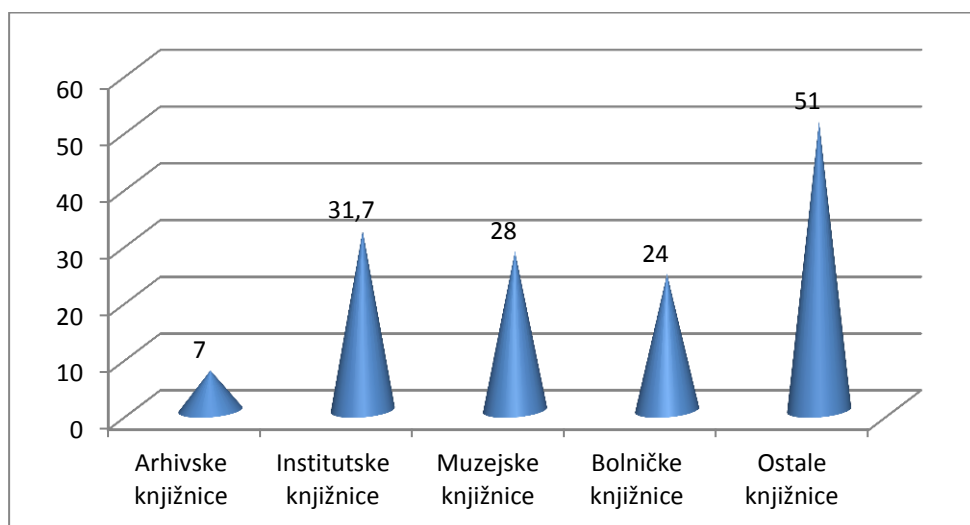
⁷ Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske 1993. br. 5, str. 12-14.

⁸ Martek, Alisa; Špac, Vesna. Specijalne knjižnice i knjižničari u specijalnim knjižnicama. Zagreb, 2011.

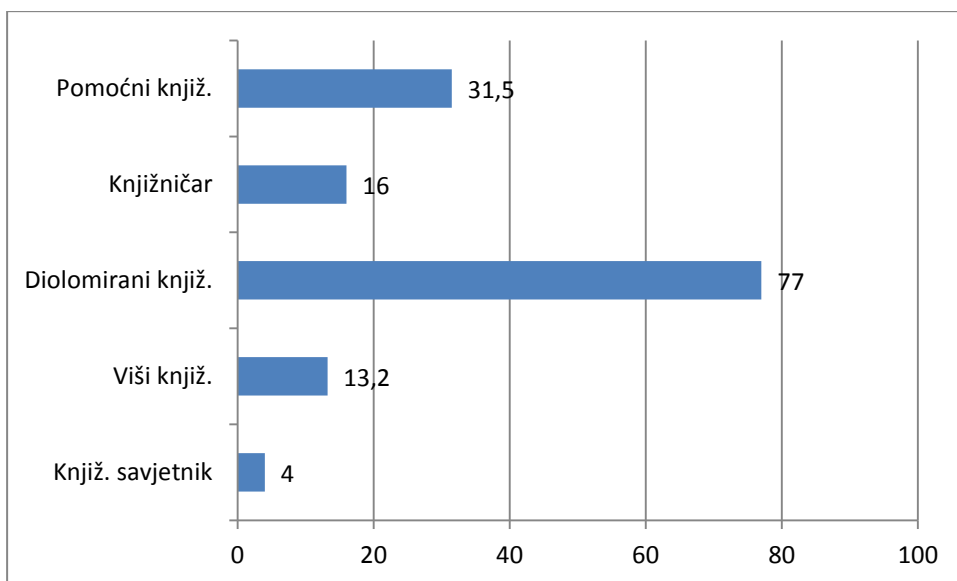
Grafikon 2.: Broj knjižnica koje su odgovorile na anketni upitnik (lipanj 2012.)

U 102 specijalne knjižnice zaposleno je ukupno 141,7 knjižničnog osoblja: najviše u ostalim specijalnim knjižnicama (Znanstvena knjižnica u Zadru, Znanstvena knjižnica u Dubrovniku, Knjižnica Hrvatskog sabora, Knjižnica Ministarstva kulture, Knjižnica Uprave za zaštitu kulturne baštine, Knjižnica Hrvatskog restauratorskog zavoda itd.). (Grafikon 2.)

Grafikon 3.: Stručno osoblje prema vrsti specijalnih knjižnica

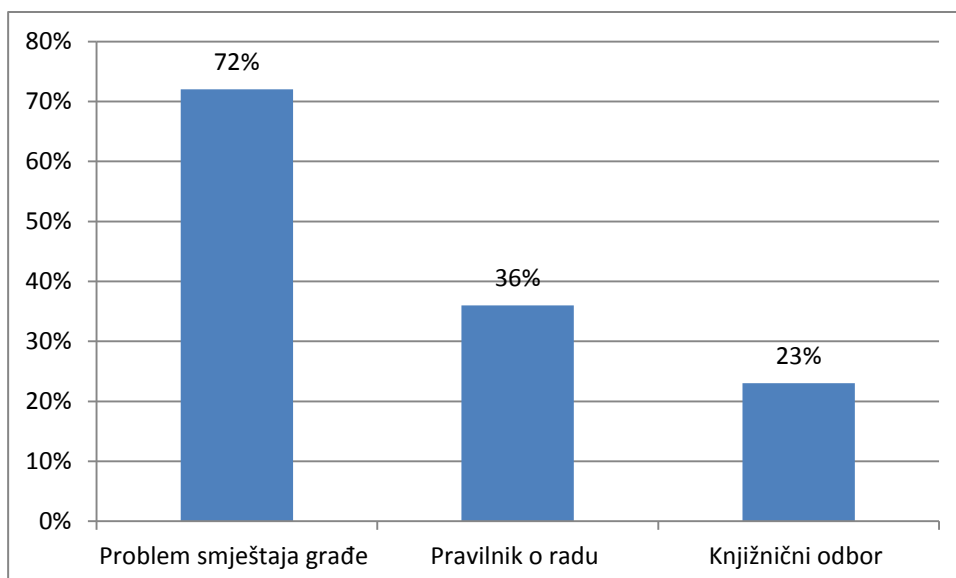
Kvalifikacijska struktura zaposlenih u obrađenim specijalnim knjižnicama je: 4 knjižničarska savjetnika, 13,2 viših knjižničara, 77 diplomiranih knjižničara (među njima i 12 magistara znanosti), 16 knjižničara i 31,5 pomoćnih knjižničara. (Grafikon 3.)

Grafikon 4.: Kvalifikacijska struktura zaposlenih u specijalnim knjižnicama RH

Specijalne knjižnice posjeduju 2.203.633 svezaka knjiga, 92.353 naslova časopisa i omogućuju pristup za 28 baza podataka osim nacionalnih licenci. U 2011. godini prinovljeno je 37.472 svezaka knjiga i pretplaćeno 1.524 naslova časopisa (hrvatskih i stranih). (Grafikon 3.)

Problem smještaja knjižnične građe imaju 74 knjižnice (ili 72%), inventura knjiga se provodi u 47 knjižnica (ili 46%), samo 37 knjižnica ima pravilnik o radu (ili 36%), tek 24 knjižnice imaju osnovan knjižnični odbor (ili 23%), a samo su 9 voditelja članovi upravnih tijela institucija. Ovi su podaci dosta poražavajući s obzirom na to da sve, ovdje navedene uvjete propisuje knjižnična legislativa.

Grafikon 5.: Neki pokazatelji rada specijalnih knjižnica

Zaključno

Analiza stanja specijalnih knjižnica u Republici Hrvatskoj pokazala je kako sveučilišne matične knjižnice nisu mogle ustanoviti pravi broj specijalnih knjižnica, a knjižnice kojima je i poslan anketni upitnik nisu ga mogle/htjele ispuniti. Zašto? U institucijama koje imaju knjižnicu upisanu u *Upisnik Ministarstva kulture* često nemaju zaposlenog knjižničara, a na knjižničnim mjestima radi drugo stručno osoblje (npr. muzeolozi, konzervatori, arhivisti itd). Osim u nekoliko većih specijalnih knjižnica (opće-znanstvene knjižnice u Zadru i Dubrovniku, te veće institutske knjižnice i nekoliko ostalih specijalnih knjižnica) u specijalnim knjižnicama (posebno muzejskim) rade „solo“ knjižničari. Takvim knjižničarima i knjižnicama za normalan rad i funkcioniranje neophodni su pomoć i savjeti nadležne sveučilišne matične knjižnice.

Problemi razvoja specijalnih knjižnica vezuju se uz usvajanje strateških dokumenta (usvaja ih više ministarstava). *Strategiju razvoja specijalnih knjižnica u Republici Hrvatskoj : 2013.-2015.* (http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/12/Strategija-razvoja-specijalnih-knjiznica_web.pdf) - Hrvatsko knjižnično vijeće predložilo je na usvajanje nadležnim ministarstvima kao i *Standarde za specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj*.

Za provođenje zakonom propisane, redovne matične djelatnosti za specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj kao i za razvoj specijalnih knjižnica neophodno je financiranje matične djelatnosti sveučilišnih matičnih knjižnica kako je i određeno u članku 31. *Zakona o knjižnicama* (NN 105/97): „Sredstva za obavljanje poslova matične djelatnosti osiguravaju se u državnom proračunu“.

U Zagrebu, travanj 2013.

Predsjednica *Stručnog vijeća sveučilišnih matičnih knjižnica*:

Dr. sc. Zagorka Majstorović

SPECIJALNE KNJIŽNICE U REPUBLICI HRVATSKOJ PREMA VRSTI KNJIŽNICA						
PITANJA IZ ANKETNOG UPITNIKA / SPECIJALNE KNJIŽNICE RH	Arhivske knjižnice	Institutske knjižnice	Muzejske knjižnice	Bolničke knjižnice	Ostale knjižnice	Zbirni podaci za specijalne knjižnice RH
Ukupno knjižnica koje su dostavile podatke	6	20	37	20	19	102
Broj zaposlenog stručnog osoblja	7	31,7	28	24	51	141,7
Pomoćni knjižničar (ostalo SSS)	1	3,5	5	5	17	31,5
Knjižničar	1	3	1	4	7	16
Diplomirani knjižničar (ostalo VSS)	1	22	16	15	23	77
Viši knjižničar	3	2,2	5	0	3	13,2
Knjižničarski savjetnik	1	1	1	0	1	4
MR	2	2	1	2	5	12
DR	0	0		0	0	0
Knjige (svezaka)	183.166	292.225	415.166	88.065	1.225.011	2.203.633
Časopisi (naslova)	32.205	6.755	16.095	10.781	26.517	92.353
Pristup bazama podataka (vlastita sredstva)	1	11	0	9	7	28
Prinova knjiga u 2011. (svezaka)	1.299	3.680	7.919	1.801	22.773	37.472
Pretplate tiskanih č. u 2011. (naslova)	102	412	211	332	467	1.524
Problem smještaja građe	2	15	28	13	16	74
Provodi se sustavna zaštite knjižnične građe	3	4	18	10	14	49
Ručno vođene inventarne knjige	4	14	23	20	13	74
Kompjutorske inventarne knjige	2	13	26	3	9	53
Inventarne knjige se vode odvojeno za pojedinu vrstu građe	2	11	21	14	7	55
Provodi se inventura knjiga	3	10	9	14	11	47
Knjižničari idu na radionice CSSU-a	1	11	11	10	6	39
Sudjelovalo se na radionicama CSS-u 2011.	1	10	13	23	4	51
Knjižnica ima pravilnik o radu	3	11	3	11	9	37
Osnovan Knjižnični odbor	2	7	1	9	5	24
Voditelj knjižnice član upravnog tijela institucije	2	1	3	1	2	9
Ocjena suradnju s dekanom/rektorom/voditeljem institucije						
1		0		0	1	1
2		0	1	0	1	2

3		4	4	6	0	14
4	1	8	14	4	5	32
5	4	3	12	6	5	30

Tablica 1. Specijalne knjižnice u RH prema vrsti knjižnica

SPECIJALNE KNJIŽNICE U REPUBLICI HRVATSKOJ PREMA SVEUČILIŠNIM MATIČNIM KNJIŽNICAMA							
PITANJA IZ ANKETNOG UPITNIKA/SPECIJALNE KNJIŽNICE	SPECIJALNE KNJIŽNICE U SUSTAVU SVEUČILIŠNE MATIČNE KNJIŽNICE U PULJU	SPECIJALNE KNJIŽNICE U SUSTAVU SVEUČILIŠNE MATIČNE KNJIŽNICE U RIJECI	SPECIJALNE KNJIŽNICE U SUSTAVU SVEUČILIŠNE MATIČNE KNJIŽNICE U SPLITU	SPECIJALNE KNJIŽNICE U SUSTAVU SVEUČILIŠNE MATIČNE KNJIŽNICE U OSIJEKU	SPECIJALNE KNJIŽNICE U SUSTAVU SVEUČILIŠNE MATIČNE KNJIŽNICE U ZADRU	SPECIJALNE KNJIŽNICE U SUSTAVU SVEUČILIŠNE MATIČNE KNJIŽNICE NSK	UKUPNO SPECIJALNE KNJIŽNICE
Ukupno knjižnica koje su dostavile podatke	11	16	18	4	8	45	102
Broj zaposlenog stručnog osoblja	8	9	18	7	26	73,7	141,7
Pomoćni knjižničar (ostalo SSS)	2	0	6	3	7	13,5	31,5
Knjižničar	0	7	1	1	2	5	16
Diplomirani knjižničar (ostalo VSS)	5	1	11	3	13	44	77
Viši knjižničar	1	1	0		3	8,2	13,2
Knjižničarski savjetnik	0	0	0		1	3	4
MR	0	0	0		1	11	12
DR	0	0	0			0	0
Knjige (svezaka)	197.584	93.935	559.809	22.542	583.644	746.119	2.203.633
Časopisi (naslova)	355	22.059	35.853	1.025	13.692	19.369	92.353
Pristup bazama podataka (vlastita sredstva)	0	0	0	3	1	24	28
Prinova knjiga u 2011. (svezaka)	2.168	1978	12.092	436	10.509	10.289	37.472
Pretplate tiskanih č. u 2011. (naslova)	0	226	157	85	68	988	1.524
Problem smještaja građe	9	10	12	2	3	38	74
Provodi se sustavna zaštite knjižnične građe	0	11	9	2	8	19	49
Ručno vođene inventarne knjige	9	9	14	2	7	33	74
Kompjutorske inventarne knjige	1	9	6	2	4	31	53

Inventarne knjige se vode odvojeno za pojedinu vrstu građe	0	7	11	3	7	27	55
Provodi se inventura knjiga	0	8	7	3	5	24	47
Knjižničari idu na radionice CSSU-a	1	3	8	1	2	24	39
Sudjelovalo se na radionicama CSS-u 2011.	0	3	10	0	1	37	51
Knjižnica ima pravilnik o radu	0	6	1	2	2	26	37
Osnovan Knjižnični odbor	0	1	2	2	1	18	24
Voditelj knjižnice član upravnog tijela institucije	0	3	1	0	0	5	9
Ocjena suradnju s dekanom/rektorom/voditeljem institucije							
1	0	0	1			0	1
2	1	0	0			1	2
3	0	1	6		1	6	14
4	5	6	4	3	1	13	32
5		6	5	1	4	14	30

Tablica 2. Specijalne knjižnice prema sveučilišnim matičnim knjižnicama